Bundel artikelen van Wim Rutgers

Literatuur als z'n lust en z'n leven

-door Jos de Roo-

EINDELIJK IS HET zover: de verspreid verschenen artikelen van Wim Rutgers over de Caribische literatuur zijn gebundeld verschenen. Het zal een onmisbare bron worden voor ieder die nog iets over de Surinaamse en Antilliaanse literatuur wil schrijven.

Rutgers maakte dat trouwens gemakkelijk, want hij heeft een register van auteurs en een register van titels en tijdschriften opgenomen, zodat iemand die iets speciaals zoekt, niet het hele boek hoeft door te werken, ook al doet zo iemand zich duidelijk tekort.

"Dubbeltje lezen, stuivertje schrijven" is de mysterieuze titel van de bundel. Rutgers doelt daarmee naar eigen zeggen op de tien jaar dat hij zich als leraar Nederlands in Suriname en op Aruba intensief met de Nederlandstalige literatuur heeft bezig gehouden en op de vijf jaar dat hij erover publiceerde in de Amigoe, Antillian Review, Kristóf, Skol y Komunidad en Ons Erfdeel. Tegelijkertijd klinkt in deze titel de bescheidenheid door die Rutgers kenmerkt: de gelezen produkten zijn in zijn ogen meer waard dan de eigen geschreven artikelen erover. Niets van de semi- academische blabla, die zichzelf belangrijker acht dan het bestudeerde onderwerp, gewoon vanaf het begin de primaire werken primair laten zijn.

Het verschijnen van "Dubbeltje lezen, stuivertje schrijven" markeert ook een duidelijk punt in de geschiedenis van de literatuur- beschrijving van de Antillen, Aruba en Suriname. Algemeen is nu geaccepteerd dat deze literatuur bestudeerd moet worden in de context van de Caribische literatuur en niet in de context van de Nederlandse. Zeven jaar geleden moest ik daar in "Antilliaans literair logboek" nog vele woorden aan wijden, Rutgers kan het nu in zijn introductie afdoen met: "Ik denk dat het zin heeft om de literaire voortbrengselen van Suriname en de Nederlandse Antillen vooral in Caribisch verband te bestuderen, opdat ze op die manier beter begrepen kunnen worden dan als loot(je) van de Nederlandse literaire stam. Thematiek en maatschappelijke achtergrond prevaleren in dit geval dus de taal". En als de voorzichtige Rutgers dit zegt, dan is het ook zo.

De bundel heeft een heldere opbouw in drie delen. In het eerste, algemeen Caribische deel behandelt Rutgers Caribische literaire constanten, de symboolfunctie van het huis in de Surinaamse en Antilliaanse literatuur en de Nederlandstalige plantage- literatuur. Het tweede deel bevat artikelen over Surinaamse literatuur. Daarin vinden we stukken over Trefossa, Albert Helman, Shrinivasi, Bea Vianen en Edgar Cairo. Het omvangrijkste gedeelte is het derde deel over de literatuur van de Nederlandse Antillen. Dat bevat een uitvoerig artikel over Antilliaanse literaire tijdschriften en studies over Cola Debrot, Luc Tournier, Tip Marugg, Boeli van Leeuwen, Edward de Jongh, Ernesto Rosenstand, Clyde Lo A Njoe en Frank Martinus Arion.

Het aardige van een bundeling van verspreid verschenen artikelen van één auteur, is dat er zo lijnen duidelijk worden, die je eerst ontgaan waren. Rutgers is de man van twee heel verschillend opgebouwde soorten artikelen. In de eerste soort gaat Rutgers na, wat anderen al over een schrijver gezegd hebben, vervolgens gaat hij de gesignaleerde kenmerken in het werk van de schrijver na, waarna hij tot conclusies komt, die soms net iets verder gaan dan wat anderen al geconcludeerd hebben. In de tweede soort pakt Rutgers een schrijver of werk dat vrijwel nog niet is besproken en schrijft hij de eerste serieuze besprekingen van dat werk.

Een voorbeeld van de eerste soort is het artikel over de Surinaamse dichter Shrinivasi. Hij laat zien dat anderen Shrinivasi vooral gezien hebben als een dichter die de eenheid propageert en die de vertolker is van de liefde in velerlei aspecten: voor de medemens, de vrouw, het kind, het eigen land en de Derde Wereld, en bovenal voor de taal in al zijn verschijnings- vormen. Rutgers gaat dit vervolgens na in de poezie van Shrinivasi en constateert tenslotte dat dit klopt, maar, zo voegt hij eraan toe, het is wel zo dat Shrinivasi in de loop van zijn dichterschap er steeds soberder en somberder over schrijft. Dit soort artikelen van Rutgers zijn helder, overzichtelijk, maar voor de ingewijden in de Caribische literatuur een beetje saai, omdat ze weinig nieuws bevatten.

Rutgers heeft deze kritische noot een beetje aan zichzelf te wijten, omdat het andere soort artikel, dat waarin hij helemaal op zijn eigen kompas vaart, zo baanbrekend zijn. Als ik die artikelen lees, bekruipt me het gevoel dat Rutgers bij Shrinivasi nog heel wat meer had kunnen ontdekken, als hij gewoon van zichzelf was uitgegaan en niet van al eerder verschenen artikelen over Shrinivasi. Als voorbeeld van zo'n baanbrekend artikel neem ik "Associatieve symmetrie; een paradox", dat gaat over de gedichten "Rare vogels" en "Vogels in de nacht" van Luc Tournier. Ook in dat artikel begint Rutgers met te kijken wat er al over geschreven is. Hij komt terecht bij het werkje "Autonoom", waarin gezegd wordt dat de poezie van Luc Tournier vaak duister en zelfs onbegrijpelijk is. Rutgers merkt vervolgens fijntjes op, dat het niet begrijpen van poezie kan komen door onduidelijkheid van de dichter, maar ook door onvermogen van de lezer en hij verricht een eigen onderzoekje naar de begrijpelijkheid van Luc Tourniers poezie. Hij toont knap aan dat "Rare vogels" een hechte symmetrische bouw heeft en van daaruit komt hij tot de interpretatie dat het gedicht gaat over het perspectief dat de verre zonde teniet is gedaan voor degene die niet sliep en de genade wil zien. Het is een knappe analyse, diepgaand en baanbrekend en nauwelijks te weerleggen. Wie Rutgers zo bezig ziet, is zo overtuigd van zijn uitstekende kwaliteiten, dat hij het jammer vindt, dat hij niet meer zulke artikelen schreef.

Voor een groot deel valt het verschil in soort artikel samen met het blad waar het artikel voor geschreven is. De baanbrekende artikelen verschenen in Antilliaanse bladen, de meer samenvattende artikelen werden geschreven voor het Belgisch-Nederlandse tijdschrift Ons Erfdeel, voor een publiek dus dat in het algemeen van toeten noch blazen weet als het over Caribische literatuur gaat. Het opnemen in één bundel van artikelen die voor een heel verschillend publiek zijn geschreven, is een waagstuk. Bij mij overweegt de gedachte dat iedereen in "Dubbeltje lezen, stuivertje schrijven" wat van zijn gading zal vinden, maar een licht gevoel van ergernis dat Rutgers in de stukken voor Ons Erfdeel niet radikaler van zijn eigen inzichten gebruikt heeft gemaakt, heb ik ook zo nu en dan gehad.

Wim Rutgers woont en werkt op Aruba, geen wonder dus dat hij speciale aandacht vraagt voor de Arubaanse dichter Clyde Lo A Njoe, onder de titel "De minuut van de constante extase". Rutgers vindt een vrijheid in gebondenheid en een spanning tussen tegengestelde elementen kenmerkend voor de gedichten van Clyde Lo A Njoe. Tegenover het lichamelijke staat het geestelijke en alle tegenstellingen vinden hun apotheose in de grote antithese tussen creatieve drang en doodservaring. De overdaad aan tegenstellingen wil Clyde Lo A Njoe opheffen in een synthese. Ouder worden, nacht en dood vinden hun natuurlijke tegenhanger in geboorte, jeugd en regeneratie. Verleden en heden raken en beinvloeden elkaar. Rutgers toont het overtuigend aan en dat over een dichter die door niemand anders besproken is. Als Aruba z'n Rutgers niet had, wie zou dan duidelijk kunnen maken dat er een goed dichter geboren is?.

Rutgers is een van die mensen voor wie de Caribische literatuur hun lust en hun leven is. Het plezier dat Rutgers aan de Caribische literatuur beleeft, is terug te vinden in de uiterste zorg waarmee hij het werk van de Caribische schrijvers leest en niet aan de zorg die hij aan de eigen drukproeven besteedt. Rutgers is niet de man van de krachtige uitspraken of van een meeslepende stijl, wel de man van de zorgvuldige waarneming, met gevoel voor details, die heel precies weergeeft wat hij observeert. Zijn krante- artikelen zijn meer dan ééndagsvliegen, dat maakt het lezen van zijn bundel tot een hernieuwd genoegen.

Wim Rutgers, "Dubbeltje lezen, stuivertje schrijven". Over Nederlandstalige Caribische literatuur. Charuba, Oranjestad/ Leopold, Den Haag.

Mevrouw Hartog werd 80 jaar

TOEN DE NU tachtigjarige mevrouw Hartog als 29-jarige meisje, of wil men, jonge vrouw, in 1936 als Elisabeth Wouters op Curaçao voet aan wal zette, kwam zij ogen tekort, maar het minst van alles bedacht zij dat ze in dit nieuwe land het grootste deel van haar leven zou verblijven en er haar levenstaak zou vinden. Als zij, door ziekte gedwongen, enkele jaren geleden Aruba niet had moeten verlaten, woonde zij hier nog.

Haar vader, burgemeester van de gemeente Eibergen, was bij keuze benoemd tot gouverneur van de Nederlandse Antillen. Gouverneur Wouters (1936-1942) was de laatste gouverneur die op een schip naar de Antillen kwam en, zoals gezegd, de dochter kwam bij aankomst ogen te kort. Een deputatie uit de Koloniale Raad — de Staten bestonden nog niet, maar zouden wel onder gouverneur Wouters tot stand komen — heren, naar de gewoonte van die dagen in lange zwarte jassen en met hoge hoeden op het hoofd, haalde de nieuwe gouverneur af en te voet ging het naar het paleis, de gouverneur zelf in gala- uniform met steek, mevrouw en mejuffrouw Wouters elk met de hand aan de breedgerande hoed vanwege de Passaat.

Uit het landelijke dorp in de Achterhoek naar het turbulente Curaçao, een wereldhaven in wording, zetel van een wereldbedrijf en geschokt door de plotselinge evolutie van stille en bijna vergeten kolonie naar industriële samenleving. Terwijl hij nog op zee voer, drie tot vier weken lang, tussen Amsterdam en Willemstad, had gouverneur Wouters al vernomen van troebelen op de Isla, ongeregeldheden, die Goddank bedaard waren bij zijn aankomst.

Op Wouters was de keus gevallen, omdat na de overval van Urbina in 1929 — wat tot het abrupte vertrek van gouverneur Fruytier leidde — eerst een militair tot gouverneur was benoemd, Van Slobbe, de gouverneur van de maatregelen, en vervolgens Wouters, een man die het eerst als militair tot de Generale Staf had gebracht en daarna burgemeester was geworden, iemand dus met zowel militaire als burgerlijke bestuurs- ervaring.

Welk een overgang voor de dochter, die pér auto — en er waren er toen nog niet veel op het eiland — Curaçao leerde kennen en per oorlogsschip de andere eilanden van de Nederlandse Antillen afreisde, waar soms maar één of helemaal geen auto ter beschikking was. Wij herinneren ons dat mevrouw Hartog, een goede vertelster, ons eens vertelde, dat zij pas jaren later, toen zij getrouwd was, voor het eerst in een pontje de Sint Annabaai was overgestoken en te voet op de Pontjesbrug had gelopen.

Als dochter van de gouverneur zocht zij haar taak in het representatieve. En daarin muntte de familie Wouters, zoals oldtimers nog wel weten, uit: geen gouverneur vóóR of ná Wouter troonde zó landvoogdelijk hoog, maar geen ook, vóór of ná hem, gaf zoveel acte de présence bij werkelijk alles waarbij men maar aanwezig zou kunnen zijn, praktisch altijd vergezeld van mevrouw en juffrouw Wouters, elk steeds met de hand aan de hoed. De toenmalige redacteur van de Amigoe sprak van het Eerste Gezin van het Eiland, zo stereotiep was het trio present. Geen gouverneur vóór of ná hem ontving zoveel aan huis en juffrouw Wouters kon zich daar uitleven aan representatie. Een functie, die haar lag, want hoewel zij een soort elegante plechtigheid uitstraalde, genoot zij al evenzeer van een kwinkslag en was zij zo gevat in het dispuut dat een plaatselijke meester in de rechten haar eens, in het nauw gedreven, toevoegde dat zij een goede advocate zou zijn geworden.

Naast haar representatieve werkzaamheden legde juffrouw Wouters zich toe op sociale projecten, zoals het Rode Kruis, het Wit Gele Kruis, het Zeemanshuis e.d. En omdat zij gediplomeerd verpleegster was, trad zij tijdens de Tweede Wereldoorlog in dienst van de verpleging in het Sint Elisabeth gasthuis.

Het leven brengt verrassingen mede waarvan men niet droomt. Na het ontslag van haar vader in 1942 woonde juffrouw Wouters, die in Europa niet verder dan België was geweest, in Costa Rica — ze spreekt dus ook vloeiend Spaans — in New York en Washington, waar zij als secretaresse dienst deed op een van de oorlogs- bureaus. Na de oorlog kwam zij op de Nederlandse Antillen terug, nu als mevrouw Hartog, eerst op Curaçao, waar haar man benoemd was tot directeur van het toen hier bestaande Sticusa- kantoor. Weer representatie, want allen die door de Sticusa werden uitgezonden, logeerden in het grote huis aan de Roodeweg, dat de Hartogs hiervoor hadden gehuurd: professor Van Praag, professor Hellinga, architect Rietveld, teveel om op te noemen.

In 1950 werd haar man benoemd tot bibliothecaris op Aruba. Ruim 30 jaar heeft mevrouw Hartog op Aruba gewoond, weer bezig met representatie, want niet alleen bleven de oude Sticusa- klanten komen, maar allerlei nieuwe gezichten zag men op La Piccola Marina, omdat haar man inmiddels naam ging maken als geschiedschrijver en bezoekende collega's op La Piccola Marina te gast waren.

Gezien, begeerd en bekend waren haar "avondjes". Een lid van een Curaçaose commissie, die enige dagen op Aruba moest verblijven en, zoals dat ging, toen ook een avond bij de Hartogs doorbracht, vertelde ons de volgende morgen: "Man, het was zó gezellig, als het gekund had, waren wij zingend van blijdschap naar ons hotel teruggegaan, maar wij moesten toch ons decorum bewaren".

Het Eibergse meisje, dat met haar vader aan het reizen was geslagen, zette zulks voorts met haar man. In de lange verloven, die toenmaals bestonden, bezocht mevrouw Hartog alle vijf continenten. Vier gepubliceerde reisboeken verhalen haar impressies uit Europa, Afrika, Latijns-Amerika en het Verre Oosten. En nu, toch al

op jaren zou men zeggen, verraste zij ons vorig jaar met haar (voorlopig) laatste boek. «Het Zingende Zand», impressies opgedaan tijdens een bezoek aan het Heilige Land. Het boek ligt ook in onze Arubaanse en Antilliaanse boekhandels te koop en bij het vergaren van de gegevens voor dit interview hoorden wij, dat momenteel al besprekingen gaande zijn voor een Duitse editie van dit werk.

Niet dat mevrouw Hartog het altijd buiten onze eilanden zocht. Er zullen weinige mensen zijn, zelfs Arubanen, die ons eiland zó goed kennen als mevrouw Hartog, die, voordat haar ziekte haar in het gaan belemmerde, elke week urenlange wandelingen over alle heuvels en door alle dalen en rooien van Aruba maakte, of het nu een tippel was van Savaneta, dwars over het eiland naar Dos Playa, of het op en neer klauteren van de Rooi Tambú en dan langs de noordkust naar San Nicolas.

In vroegere jaren heeft mevrouw Hartog ook aan onze krant meegewerkt. En jarenlang heeft zij elke maand over de vrouw op Aruba en de Nederlandse Antillen voor de KRO in Nederland radiopraatjes gehouden. Men moet haar horen vertellen, hoe dat ging, want een studio was er hier nog niet, maar Padú Lampe had een apparaat waarmee men bandjes kon opnemen en die heeft haar geholpen. Het opnemen moest gebeuren, als er zo min mogelijk verkeer op straat was, vensters en deuren gingen dicht, zodat er absolute stilte heerste. Natuurlijk zonder airco, want die was er nog niet, maar die zou men vanwege het zoemen toch ook niet hebben kunnen gebruiken.

Mevrouw Hartog was een trouwe kerkgangster, maar weinigen zullen weten, dat zij het is geweest, die, nadat ze in een kerk in Zuid-Frankrijk had meegemaakt hoe de communie- gangers in plaats van aan de communiebank te knielen, achter elkaar lopend staande de Heilige Communie ontvingen, dit als bijzonder praktisch na thuiskomst aan onze toenmalige pastoor Erkamp vertelde. En... na twee of drie zondagen werd het nieuwe systeem ook op Aruba ingevoerd.

Mevrouw Hartog zei ons: "Ik vind dat ik een pracht leven heb gehad en ik ben dankbaar, dat mij in mijn lange leven op zovele wijzen gelegenheid werd gegeven voor anderen iets te doen, als verpleegster voor zieke mensen en kinderen, door mijn ouders en later mijn man representatief bij te staan en wat de laatste betreft door hem behulpzaam te zijn bij de correctie van zijn vele drukproeven en het uitdenken van titels voor zijn boeken, en dan natuurlijk ook zelf door in woord en geschrift op geestelijke gebied iets blijvends te schenken".

Haar man, die tot nu toe zwijgend had zitten luisteren, zei nu opeens: "Zo, dat is mooi en bescheiden gezegd. Mijn vrouw heeft dus, zoals u hebt gehoord, zelf een druk leven als huisvrouw en auteur, maar het mag best eens gezegd worden, dat zij óók voor mij altijd die rustige «ambiente» heeft geschapen, die gunstig was voor mijn werk als bibliothecaris op kantoor, en thuis voor mijn studie en de beschrijving van onze geschiedenis. Zonder haar zou dit alles niet zo zijn gegaan. Zij is trouwens altijd de eerste lectrice van al mijn manuscripten geweest. Hulde!"

Met tranen in de ogen heeft mevrouw Hartog enkele jaren geleden Aruba verlaten, omdat ons eiland bij alles wat het wèl heeft, nu eenmaal niet over geneeskrachtige bronnen beschikt, die weliswaar haar ouderdoms- kwalen niet genezen, maar die wel de pijnen ervan enigszins verminderen. Oostenrijk heeft die wel. Daarom is zij ook niet in Nederland gaan wonen, maar in Oostenrijk, waar overigens de Arubaanse vlag op de schrijftafel staat. Wij hebben gemeend aan deze bijzondere vrouw, die voor Aruba en voor de Nederlandse Antillen zulk een grote betekenis heeft gehad, bij het voltooien van haar tachtigste levensjaar enige regels te mogen wijden. Het zou kunnen, dat er onder onze lezers oude vrienden of kennissen of zomaar geïnteresseerden zijn, die haar zouden willen schrijven. Haar adres op 20 januari is: Hotel Brückenwirt, A 6380 St. Johann in Tirol, Oostenrijk.